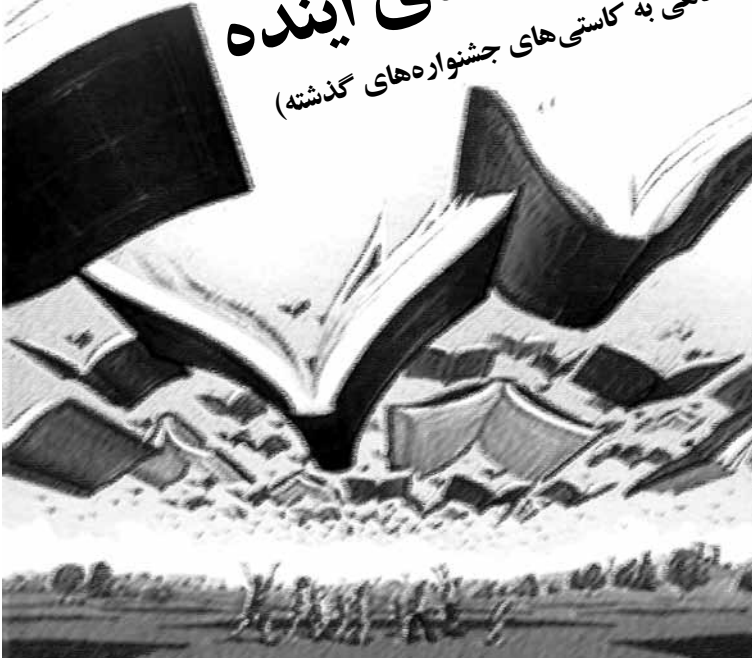

چهار پیشنهاد برای جشنواره‌های آینده

(با نگاهی به کاستی‌های جشنواره‌های گذشته)

جمال‌الدین اکرمی

اشاره

برگزاری هفت دوره‌ی جشنواره، با عنوان «جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی رشد»، و انتخاب کتاب‌های «برگزیده و تقدیری» توسط گروه‌های چندگانه‌ی داوران جشنواره، گسترده‌ترین فعالیت «دفتر انتشارات کمک آموزشی» در اجرای طرح «سامان‌بخشی کتاب‌های آموزشی» است که از سال ۱۳۷۸ پیریزی و دنبال شده است. نخستین جشنواره در آبان ماه ۱۳۷۹ و آخرین آن در آبان ماه ۱۳۸۷ برگزار شده و کتاب‌های گوناگون آموزشی، کمک درسی و کتاب‌های دانش‌افزا در حوزه‌های دوره‌ی آموزش ابتدایی، راهنمایی تحصیلی، متوسط و پیش‌دانشگاهی، و دوره‌ی آموزش فنی حرفه‌ای و کار و دانش مورد بررسی و داوری قرار گرفته است.

با نگاهی گذرا به تلاش‌های سپری شده، به نظر می‌رسد به کارگیری چهار راهکار پیشنهادی زیر، می‌تواند در راستای کیفیت بخشی به فعالیت‌های جشنواره، مؤثر واقع شود و کاستی‌های آن را کاهش دهد.

۲۷/۲۶۹۱۲۰

بهار و تابستان ۱۳۸۸

۵۶

۱. ضرورت توجه کافی به کتاب‌های آموزشی پیش‌دبستانی

طی برگزاری هفت دوره‌ی جشنواره، تنها یک دوره از آن به بررسی جنبی کتاب‌های آموزش پیش‌دبستانی (همراه با کتاب‌های آموزش ابتدایی و راهنمایی) در سال ۱۳۸۶ (جشنواره ششم) اختصاص داشته و بر خلاف دوره‌های تحصیلی دیگر که کتاب‌های سال‌های ۱۳۷۰ تا ۱۳۸۶، هر کدام در سه دوره‌ی جشنواره مورد توجه قرار گرفته‌اند، تنها کتاب‌های سال‌های ۱۳۸۵ تا ۱۳۸۶ در زمینه‌ی کتاب‌های آموزشی پیش‌دبستانی به طور جنبی توسط گروه داوران جشنواره بررسی شده‌اند. و این موضوع یعنی توجه حاشیه‌ای و غیر متمرکز به کتاب‌های پیش‌دبستانی.

کتاب‌های آموزشی پیش‌دبستانی که مهم‌ترین فعالیت‌های آموزشی آن‌ها در راستای «فراگیری مفاهیم» (و نه آموزش) قرار دارد و مجموعه کتاب‌های «زبان آموز»، «الفبا آموز»، «عدد آموز»، «رنگ آموز»، «شکل آموز» و غیره را عمدتاً به عنوان «واحد‌های کار» در بر گرفته‌اند، بدون شک از فراگیرترین کتاب‌های فراهم شده برای کودکان پیش‌دبستانی هستند؛ فعالیتی که به نظر می‌رسد در راستای «برنامه‌های درسی» (و نه کتاب‌های درسی) تعریف شده است. آشکار است که نظارت غیر مستقیم آموزش و پرورش بر بخشی از فعالیت‌های شکل گرفته در مهدکودک‌ها و آمادگی‌ها، و نبود کتاب‌های درسی مدون برای این گروه سنی، این‌گونه کتاب‌ها را از راستای «برنامه‌ی درسی» که در طرح «سامان‌بخشی کتاب‌های آموزشی» در نظر هستند، خارج نمی‌کند؛ چرا که فراگیری مفاهیم الفبا، عدد، رنگ، شکل و واحد‌های کار، همان «درس»‌هایی است که کودک قرار است در سال‌های آینده به شیوه‌ی مستقیم و کلاسی فرا گیرد.

هرچند برنامه‌ریزی مستقیم این مراکز در حال حاضر در چارچوب فعالیت‌های وزارت‌خانه‌ای نیست و تعریف مشخص و برنهریزی شده‌ای نیز برای روش تدریس دولتی در این زمینه وجود ندارد، (خوش‌بختانه!) اما چنگ‌اندازی دولتی برای «مدرسه‌ای» کردن آموزش پیش‌دبستانی آغاز شده است. روش آموزش غیر مستقیم، کارگاهی و غیر مدرسه‌ای پیش‌دبستانی در ایران، به دلیل برخورداری از تلاش‌های نهادهای خصوصی و آزادی عمل مشروط آن‌ها، از مقایسه با مدارس و دانشگاه‌ها، از خلاقیت‌های فراوانی برخوردار است. به راستی چه اشکالی دارد که این مراکز «برنامه‌های درسی»‌شان را که به صورت غیر کلاسی دنبال می‌شود، خود به عهده داشته باشند؟

حذف کتاب‌های آموزش پیش‌دبستانی که به طور غیر مستقیم در راستای کتاب‌های منطبق بر «برنامه‌ی درسی» طرح سامان‌بخشی کتاب‌های آموزشی قرار دارند، نادیده گرفتن انرژی سرشاری است که لایه‌لای کتاب‌های مناسب این گروه سنی وجود دارد و حذف آن، ناگزیر به سرازیر شدن سیل انبوه کتاب‌های ساده‌پسند و به اصطلاح «بازاری»، و فراموش شدن ملاک‌های ارزش‌یابی کتاب‌های مناسب می‌انجامد.

۲. ضرورت طبقه‌بندی کتاب‌های آموزشی

کتاب‌های بررسی شده توسط گروه داوران جشنواره در رشته‌های تحصیلی گوناگون، شامل

حذف

کتاب‌های آموزش

پیش‌دبستانی که به طور غیر مستقیم در راستای کتاب‌های منطبق بر «برنامه‌ی درسی» طرح سامان‌بخشی کتاب‌های آموزشی قرار دارند، نادیده گرفتن انرژی سرشاری است که لایه‌لای کتاب‌های مناسب این گروه سنی وجود دارد

کتاب‌هایی است که به یکی از سه گروه: **(الف)** کتاب‌های کمک درسی، **(ب)** کتاب‌های آموزشی، و **(ج)** کتاب‌های دانش‌افزا تعلق دارد. این کتاب‌ها به طور هم‌زمان و بدون تفکیک، تعریف و برنامه‌ریزی شده‌اند (حداقل در فهرست ارائه شده توسط گروه داوران)، در حالی که هریک از گونه‌های بالا، از ویژگی‌های متفاوتی برخوردار است که پرداختن به آن، نیازمند دسته‌بندی مناسب، با ملاک‌های ارزش‌یابی متفاوت در داوری و فهرست‌بندی است.

شکی نیست که کتاب‌های کمک‌درسی (مانند کتاب راهنمای ریاضی پنجم دبستان)، از حوزه‌ی کتاب‌های ادبیاتی کودکان خارج‌اند و صرفاً به منظور گسترش تمرین و مهارت دانش‌آموزان پنجم دبستان تدوین شده‌اند، اما کتاب‌های آموزشی (مانند آموزش نقاشی در ده گام) از میدان‌های کتاب‌های کمک‌درسی بیرون هستند و به حوزه‌ی کتاب‌های ادبیاتی (ادبیات غیر تخیلی) تعلق دارند (به شرط آن‌که از معیارهای ارزش‌یابی کتاب‌های غیر تخیلی بهره‌مند باشند). چرا که قرار است با روش علمی آموزش درست یک مجموعه مهارت را ارائه دهند و چندان به روش تدوین کتاب‌های درسی متکی نیستند.

اما برای مثال کتاب «**زندگی میکالانژ**»، نه کمک‌درسی است و نه آموزشی (به مفهوم علمی آن)، بلکه به عنوان «زندگی‌نامه» در میدان‌های کتاب‌های «دانش‌افزا» قرار دارد و کتابی است با ویژگی‌های ادبیات غیر تخیلی. طبقه‌بندی نشدن این آثار در دستور کار داوران و فهرست‌بندی کتاب‌های برگزیده، تقدیری و مناسب، از تسلط داوران در نگاه دقیق‌تر و علمی‌تر به کتاب‌ها خواهد کاست و به مخدوش شدن فهرست کتاب‌های انتخاب شده در جشنواره می‌انجامد.

با این تعریف، حتی عنوان «جشنواره‌ی کتاب‌های آموزشی» نیز عنوانی ناکافی و نارسا جلوه می‌کند و طیف کتاب‌های «کمک‌درسی» و «دانش‌افزا» را تقریباً نادیده می‌انگارد.

۳. ضرورت حضور کارشناسان هنری و پژوهشگران ادبیات کودک در کنار گروه داوران

هر چند «متن کتاب»، از شاخص‌های اصلی انتخاب کتاب خواهد بود، اما تمام آن نیست. فرایند تصویرگری، گرافیک کتاب، و کیفیت چاپ، سه ویژگی خارج از متن‌اند که در زیبایی‌شناسی و ارائه‌ی بهتر مفهوم متن، تأثیر بسزایی دارند. بدیهی است، اعضای گروه داوران در یک نگاه کلی می‌توانند در انتخاب کتابی زیبا و در خور، صاحب‌نظر و سلیقه‌باشنده، اما بدون شک، نگاه کارشناسانه و نهایی در این زمینه، به عهده‌ی مدیران هنری، کارشناسان تصویرگری، گرافیک‌سازها و ناظران چاپ است. نگاه تحلیلی به اصل زیبایی‌شناسی در ارائه‌ی کتاب، اصلی است که با همراهی چند کارشناس هنری با گروه داوران میسر می‌شود و بر الگو بودن و علمی بودن رویکرد جشنواره خواهد افزود. از سوی دیگر، بررسی کتاب‌های «دانش‌افزا»، که کتاب‌های ادبیاتی هستند و گروه داوران در کنار کتاب‌های آموزشی آن‌ها را بررسی می‌کنند، مستلزم استفاده از تجربه‌های کارشناسان «ادبیات کودک» است و حضور آنان در کنار گروه داوران، بر سطح علمی و ارزشی قضاوت داوران می‌افزاید.

نگاه

تحلیلی به اصل

زیبایی‌شناسی در ارائه‌ی کتاب، اصلی است که با همراهی چند کارشناس هنری با گروه داوران میسر می‌شود و بر الگو بودن و علمی بودن رویکرد جشنواره خواهد افزود

۴. ضرورت توجه به فعالیت‌های بین جشنواره‌ای

جدا از فعالیت‌های پیش جشنواره‌ای در آماده‌سازی مقدمات جشنواره، چاپ فراخوان و پوستر و بروشور، جمع‌آوری کتاب‌ها و هم‌چنین فعالیت‌های مرتبط با زمان برگزاری جشنواره، فعالیت‌های بین جشنواره‌ای نیز از اهمیت خاصی برخوردارند. پایان جشنواره نه پایان کار که آغازی است برای نتیجه‌گیری از آن همه صرف زمان و هزینه. فعالیت «بین جشنواره‌ای»، فعالیت برنامه‌ریزی شده‌ای است که توجه کافی به آن، ضرورتاً از هزینه‌های زمانی و مالی، گاه فراتر از برگزاری جشنواره برخوردار است. تلاش برای رفع آسیب‌های موجود در کتاب‌های بررسی شده و رویکرد ناشران، آن‌چنان که همواره در بیانیه‌های گروه داوران مطرح شده، اصلی است که باید به عنوان فعالیت متمرکز بین جشنواره‌ای، در توجه به اهداف سه‌گانه‌ی «طرح سامان‌بخشی، کتاب‌های آموزشی»، شامل سیاست‌گذاری، نظارت و حمایت از حوزه‌ی نشر مورد توجه قرار گیرد.

هرچند محورهایی برای این اصل، مورد توجه دست‌اندرکاران طرح سامان‌بخشی قرار گرفته و برخی از آن‌ها به مرحله‌ی اجرا درآمده‌اند، اما تلاش‌هایی هم چون: برگزاری کارگاه‌های الگوسازی کتاب آموزشی برای ناشران،

مؤلفان و مدیران هنری، خریداری کتاب‌های برگزیده، تقدیری و

مناسب هر جشنواره برای کتاب‌خانه‌های مدارس و کتاب‌خانه‌های مرجع،

نقد کتاب‌های برگزیده در مطبوعات، بهره‌جویی از امکانات رسانه‌ای در تثبیت

معیارهای ارزش‌یابی کتاب‌های آموزشی برتر، و حمایت مداوم از تلاش ناشران موفق

و دلسوز در این زمینه، راهکارهایی هستند که سرمایه‌گذاری و توجه به آن‌ها می‌تواند در بهبود

آینده‌ی نشر کتاب‌های آموزشی، مؤثر واقع شود.

